

Patriotyczna rosyjska idea jako źródło antyzachodniej retoryki Władimira Putina

Patriotic Russian idea as a source of anti-Western rhetoric of Vladimir Putin

Justyna Doroszczyk, Polska Akademia Nauk, Instytut Filozofii i Socjologii

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia analizę rosyjskiej idei patriotycznej jako źródła antyzachodniej retoryki Władimira Putina. Ustalenie patriotyzmu jako naczelnej idei politycznej stanowi wyraz poszukiwania specyfiki rosyjskiej tożsamości narodowej, jak również jej kulturowo-cywilizacyjnej odrębności od wrogiego, odmiennie zaprogramowanego kulturowo Zachodu. Artykuł stanowi analizę obecnego w rosyjskiej idei antagonizmu cywilizacyjnego między Rosją a Zachodem jako czynnika determinującego kreację sensów, rosyjskie samookreślenie, jak również stanowi analizę komponentu ekskluzywistycznego i patriotycznego, który określa antyzachodni charakter retoryki Putinowskiej, zorientowanej na konsolidację postaw patriotycznych w monolitycznym narodzie rosyjskim.

Słowa kluczowe: rosyjska idea, Putin, antyzachodnia retoryka.

The article presents an analysis of the Russian idea of patriotism as a source of anti-Western rhetoric of Vladimir Putin. Determination of patriotism as a guiding political idea is an expression of the search for the specifics of Russian national identity, as well as its cultural and civilizational difference from the hostile, differently culturally programmed West. The article is an analysis of the included in the Russian idea civilizational antagonism between Russia and the West as the factor determining creation of understanding, the Russian self-identification, as well as an analysis of Russian exclusivism and patriotism, which determine anti-western nature of Putin's rhetoric oriented to the consolidation of patriotism in monolithic Russian nation.

Keywords: Russian idea, Putin, anti-Western rhetoric.

ABSTRACT

Wstęp

Spoiwem rosyjskiej tkanki narodowej jest rosyjska idea. Rosja pozbawiona idei konsolidującej rosyjską tożsamość narodową nie istnieje jako niezależna jakość polityczna, kulturowo-cywilizacyjna, a jedynie oscyluje na granicy smuty ideowej, która objawia się brakiem jednoczącego przewodniego konstruktów ideowych, matrycy kreacji sensów otaczającej rzeczywistości. Istotną rolę w rosyjskiej idei odgrywa Zachód oraz specyfika cywilizacji europejskiej wraz z kompleksem wartości, standardów asocjowanych z ideą obywatelskości, ochrony praw człowieka, ekspozycją wartości człowieka jako obywatela – jednostki, jak również koncepcją liberalnej demokracji, której uniwersalny charakter stanowi fundament interpretacji świata, dominującej w perspektywie cywilizacji Zachodu. Sens rosyjskiej idei, której poszukiwanie jest immanentnym komponentem wpisanym w rosyjską dynamikę formułowania tożsamości jest charakterystyczny dla rozwoju historyczno-kulturowego Rosji. Wszechobecność oraz sens ideologicznych matryc ewoluujących na przestrzeni wieków w Rosji zawiera się w afirmacji czarno-białej logiki podziału na „swój – dobry” i „obcy – moralnie zły” (por. Lazari 1995: 65). Rosyjska idea stanowi więc pełnoprawną manifestację, jak również afirmację rosyjskości, rosyjskich wartości stanowiących o unikatowym charakterze moralnie doskonalszej cywilizacji rosyjskiej, tzw. rosyjskiego świata – dialektycznej antytezy względem wartości określających kondycję moralną, duchową, jak również historyczną cywilizacji Zachodu.

W perspektywie rosyjskiej idei Zachód nieodmiennie funkcjonuje jako wróg – antagonistą tradycyjnej, moralnej rosyjskości. Intensyfikacja antyzachodniego sentymentu, która nastąpiła w okresie zimnej wojny, skonsolidowała przekonanie o konfrontacyjnym cha-

rakterze cywilizacji Zachodu i Rosji, które charakteryzują odmienne genotypy kulturowe oraz doświadczenia historyczno-polityczne, jak również aksjologie. Rosyjska idea deprecjonuje znaczenie cywilizacji Zachodu i jednocześnie eksponuje unikatowy, wręcz mistyczny, charakter cywilizacji rosyjskiej, której wartości tradycyjne oraz moralne dominują nad zdemoralizowanym, racjonalizowanym charakterem tzw. zgniłego Zachodu. Termin „zgniły Zachód” odnosi się do charakterystyki porządku społecznego oraz norm moralnych determinujących charakter cywilizacji Zachodu, która jest definiowana jako cywilizacja schyłku, rewizji tradycyjnej tożsamości oraz postępującej erozji norm moralnych. Percepcja Zachodu jako zdemoralizowanego wroga sakralizowanej rosyjskości odzwierciedlają wyniki badań przeprowadzonych przez niezależne Centrum Levady. Według przeprowadzonych badań w 2013 roku około 38% respondentów wskazało Stany Zjednoczone Ameryki jako jednoznaczny i główny wroga Rosji (por. <http://www.levada.ru/2013/06/18/levada-tsentr-glavnym-vragom-rossiyane-schitayut-ssha/> 2016). Jest to podstawa do analizy fenomenu antagonizmu cywilizacyjnego między Rosją i Zachodem.

Cywilizacyjny antagonizm – moralna Rosja i „zgniły” Zachód

Wariant antyzachodni, demonizacja Zachodu, przedstawienie cywilizacji zachodniej jako wrogiej oraz zagrażającej tradycyjnym wartościom rosyjskim, suwerenności Rosji jako bytu państwowego, stanowi klasyczną matrycę formułowania rosyjskiej tożsamości jako antytezy zdegenerowanej mentalności egoistycznego, realizującego postmodernistyczną wizję człowieka oraz państwa Zachodu. Zachód jako kulturowa, cywilizacyjna oraz historyczna antyteza tradycyjnej,

państwowcentrycznej tożsamości Rosji funkcjonuje jako polityczny katalizator destabilizacji w rejonie postsowieckim uznawanym za przestrzeń realizacji żywotnych interesów i wpływów rosyjskich. Według S. Kurginjana Zachód pod egidą USA jest obecnie zaangażowany w dalsze rozszerzenie poskolonialnego imperium, a potencjał mocarstwowy Rosji stanowi istotną przeszkodę w realizacji zachodnich agresywnych planów zagospodarowania ideowego państw, których reżymy z perspektywy Zachodu uchodzą za niedemokratyczne, gdyż negują oficjalną, uniwersalną wersję liberalnej demokracji, wartości oraz standardów. Inną, aczkolwiek zbieżną, wizję Zachodu jako cywilizacji wrogiej inspirującej kolorowe, demokratyczne rewolucje w rejonie wpływów Rosji przedstawia M. Patruszew. Według członka Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej Stany Zjednoczone, Zachód, z łatwością przyjąłby fakt unicestwienia Rosji jako państwa suwerennego (<https://www.theguardian.com/world/2015/jul/15/russia-terrorism-ukraine-america-putin> 2016). W kontekście politycznym, elementem konsolidującym współczesną rosyjską ideę jest działalność interwencyjna Zachodu w sprawy wewnętrzne państw suwerennych. Jak podkreśla A. Applebaum, rosyjska polityka zagraniczna, której ideologiczny fundament stanowi zorientowana antyzachodnio rosyjska idea, determinuje ideowy klimat w rejonie postsowieckim. Niemniej jednak rosyjska idea oficjalnie nie funkcjonuje jako oficjalna ideologia państwowa. Jako taka nie została zdefiniowana i stanowi konglomerat sowieckich resentymentów wobec demokracji burżuazyjnej, elementów antyeuropejskich, antyglobalistycznych i antyamerykańskich, przez co stanowi realne zagrożenie w rosyjskich działaniach w wojnie informacyjnej przeciwko Zachodowi (https://www.washingtonpost.com/opinions/anne-applebaum-russias-anti-western-ideology-has-global-consequences/2014/03/28/b96fd172-b6a6-11e3-8cc3-d4bf596577eb_story.html?utm_term=.7f15c43bd711 2016).

W konstrukcie rosyjskiej idei suwerenność stanowi niepodważalną i niezwykłą, kluczową cechę cywilizacyjnego, kulturowego, jak i politycznego samostanowienia Rosji, która staje w obronie prawa do samostanowienia narodów oraz państw spoza kręgu cywilizacji zachodniej. Rosja, pretendując do miana obrońcy cywilizacyjno-kulturowej różnorodności świata, realizuje jednocześnie politykę cywilizacyjnej konfrontacji z odmiennym, erodującym w sferze moralnej i politycznej Zachodem. Cywilizacyjny antagonizm to nie tylko kluczowa wartość rosyjskiej idei, lecz również rdzeń eurazjatyckiej koncepcji nowej, antyzachodniej globalnej Czwartej Teorii Politycznej Aleksandra Dugina (Dugin 2012: 13). Przekonanie, iż państwa Zachodu były w przeszłości i w dalszym ciągu są aktywnie zaangażowane w ataki informacyjne zorientowane na zawłaszczenie koncepcyjne świadomości narodu rosyjskiego, jak również są skoncentrowane na ingerowaniu w zmianę reżimu politycznego w Rosji, stanowi przesłankę do konsolidowania podstaw patriotycznych wśród narodu rosyjskiego. Z perspektywy rosyjskiej Zachód stara się osłabić, znacząco zdestabilizować, filary kultury rosyjskiej, jej tożsamości oraz samoistości. Zorientowane na dezintegrację cywilizacyjnej oraz kulturowej tożsamości Rosji działania Zachodu są szczególnie silnie odczuwane w okresach kryzysów. W perspektywie rosyjskiej sytuację kryzysu wywołuje każda próba marginalizacji w przestrzeni międzynarodowej interesów Federacji Rosyjskiej oraz podważenie mocarstwowe go charakteru państwa rosyjskiego.

Wariant cywilizacyjnej rywalizacji nie tylko determinuje przestrzeganie rzeczywistości zewnętrznej wobec Rosji, lecz również katalizuje procesy samoidentyfikacji narodu rosyjskiego jako narodu wybranego, realizującego odmienne od zachodnich wartości i standardy. W zaprogramowanym na kolektywizm oraz patriotyzm rosyjskim kodzie kulturowym dominującą jakością jest kolektyw. Interesy państwa, narodu jako kolektywu dominują nad tym, co jednostkowe, egoistyczne – asocjowane ze zdegenerowaną jakością kultury zachodniej. Współczesna Rosja kontynuuje poszukiwania własnej, unikatowej tożsamości narodowej. Rdzeniem tożsamościowych kreacji, matrycą kreacji sensów i znaczeń otaczającego świata jest zorientowana antyzachodnio rosyjska idea. Powrót Władimira Putina na Kreml w roli prezydenta w 2012 roku zainicjował szereg manewrów zorientowanych na ukształtowanie oraz konsolidację nowej rosyjskiej tożsamości. Kreowaniu nowego „rosyjskiego człowieka” służą nowe cele socjopolityczne oraz nowa pozycja Federacji Rosyjskiej w pozimnowojennej rzeczywistości.

Rola i znaczenie rosyjskiej idei patriotycznej

Rosyjska idea – zbiór rdzennie rosyjskich wartości, tradycji, sposoby funkcjonowania – stanowi esencję rosyjskiej duszy, która jest niemalże mityczną kategorią opisu Rosji i Rosjan sformułowaną na Zachodzie. Niemniej jednak kategoria rosyjskiej duszy jest adekwatnym narzędziem opisu cech typowych dla cywilizacyjno-kulturowego charakteru rosyjskiego. Jako taka może funkcjonować jako kategoria ontologicznego i metafizycznego opisu rosyjskości. Rosyjską duszę w wersji proponowanej przez Władimira Putina charakteryzuje pragmatyzm (Rodkiewicz, Rogoża 2015: 12). Esencjalny pragmatyzm rosyjskiej duszy Putin wzmacnia fundamentalnymi w definiowaniu rosyjskości odwołaniami do wartości tradycyjnych oraz konserwatywnych. Jednym z celów tak sformułowanej rosyjskiej idei jest konserwatywno-tradycjonalistyczna unifikacja narodu rosyjskiego na kanwie wspólnej kultury rosyjskiej, której specyfikę podkreśla nurt konserwatywny idei eurazjatyckiej (Laruelle 2001: 2-3).

Naczelną, marginalizowaną z różnych dotychczasowych perspektyw i orientacji politycznych, ideą rosyjską jest idea patriotyzmu. Patriotyzm asocjowany z ideą statokracji, silnego państwa stanowi konsolidującą bazę rosyjskiej polityki. Tym samym patriotyzm zyskuje status idei nie tyle jednoczącej, co uzasadniającej szczególnie, unikatowy charakter rosyjskiej państwowości, jak również cywilizacji rosyjskiej. Patriotyzm, którego podstawę stanowią tradycyjne wartości, tradycyjna moralność oraz tożsamość to faktyczna idea rosyjska okresu prezydentury Władimira Putina. Głównym punktem odniesienia rosyjskiej kreacji znaczeń jest przeciwstawianie Rosji „zgniłemu” Zachodowi, który na skutek negacji chrześcijańskich korzeni cywilizacji europejskiej pogrążył się w moralnym fermentcie. W warstwie ideowej rosyjska idea to narzędzie konsolidacji moralnej tkanki narodu rosyjskiego (Putin 2012).

Patriotyzm w wersji putinowskiej zakłada binarny podział cywilizacyjny na „my – swoi” i „oni – obcy”, któremu towarzyszy moralne potępienie cywilizacji Zachodu jako przestrzeni chaosu oraz realizacji nieposkromionych egoistycznych ambicji jednostek funkcjonujących w zaatomizowanych społeczeństwach. Moralna deprecjacja Zachodu oraz przedstawianie wartości zachodnich jako „zgnilizny”

sprzyja konsolidacji społeczeństwa rosyjskiego wokół idei patriotycznej odpowiedzialności za samoistność cywilizacyjną oraz polityczną Rosji jako antytezy Zachodu oraz stanowi integralny element fortyfikacji ideowej systemu administracji prezydenckiej.

Innym możliwym rozumieniem rosyjskiej idei to analiza komponentu tradycjonalistycznego oraz patriotycznego w kategoriach rosyjskiej broni koncepcyjnej, której antyzachodni walor jest zorientowany na konsolidację postaw sprzyjających realizacji rosyjskich interesów oraz rosyjskiej koncepcji antyzachodniej polityki zagranicznej w środowiskach konserwatywnych na Zachodzie. Kluczowy w rosyjskiej idei sprzeciw wobec projektów zachodniej dominacji przejawia się w totalnym odrzuceniu modernizacji zarówno w sferze polityki, jak i kulturowo-cywilizacyjnej tożsamości Rosji (Gudkow 2016: 17). Rosyjska idea funkcjonuje jako opcja kontrmodernizacji. Sprzeciw wobec modernizacji w stylu zachodnim przejawia się w wartościowaniu społecznego konserwatywności oraz rosyjskich tradycyjnych wartości, które konsolidują wizerunek Rosji jako globalnej twierdzy konserwatywności, antynomiczny względem wartości zachodnich etos duchowej supremacji kolektywu nad interesami indywidualnym (Janow 2015: 18). Rosyjska idea eksponująca państwocentryzm uzasadniająca rolę państwa jako rdzennie rosyjskiego autorytetu moralnego definiuje rolę jednostki jako podmiotu podporządkowanego realizacji celów i wartości wynikających z funkcjonowania jednostki w kolektywie. Rosyjska idea, której rdzeń po 2012 roku stanowi patriotyzm wpisuje się w klasyczne próby określenia miejsca Rosji w światowej historii, jak również stanowi próbę odpowiedzi na pytanie o rosyjski wpływ oraz rolę w rozwoju współczesnego świata (Jakuszina 2013: 288).

Interpretowanie Zachodu jako podmiotu aktywnie dążącego do destabilizacji oraz dezintegracji spójnej struktury tożsamości rosyjskiej uzupełnia moralną anatema, która stanowi podstawę konsolidacji interpretacji Rosji i rosyjskości jako bastionu tradycyjnych wartości, wolnych od wpływów egoizmu oraz materializmu, którego powszechność przyczyniła się do erozji tożsamości historycznej Zachodu. Nie ulega wątpliwości, iż Zachód stanowi istotny punkt odniesienia w formułowaniu tożsamości rosyjskiej (Feifer 2016). Niemniej jednak to ekspozycja „niemoralnego” charakteru cywilizacji Zachodu umożliwia retoryczną unifikację podejścia konserwatywnego oraz antyzachodniej postawy, która sprzyja kreacji tożsamości rosyjskiej jako swoistej, unikatowej jedni konsolidowanej przekonaniem o wyjątkowym usytuowaniu Rosji w wymiarze kulturowym i cywilizacyjnym. Zgodnie z patriotycznym, antyzachodnim wymiarem rosyjskiej idei Zachód nigdy nie będzie sprzyjał realizacji interesów rosyjskich, gdyż od wieków dąży do marginalizacji Rosji ze względu na niezależność jej tożsamości kulturowo-cywilizacyjnej oraz wartości definiujących rosyjską esencję narodową, która jako istotna kategoria definiowania celów ideologicznych reżimu Władimira Putina przeżywa swój renesans od 2012 roku i jest częstym punktem odniesień w antyzachodniej retoryce Kremla.

Konieczność defensywy unikatowego charakteru rosyjskiej tożsamości, wartości tradycji, uwarunkowań rosyjskiej państwowości, religii oraz tradycyjnego modelu rodziny jest wykorzystywane jako narzędzie sprzeciwu wobec zachodnich prób ingerencji w zmianę politycznego reżimu Rosji. Zachód jako historyczny i geopolityczny wróg Rosji, aspirując do ekspansji pozimnowojennej koncepcji uni-

wersalnego liberalnego porządku, stwarza zagrożenie ingerencją w kwestie suwerenności państw nienależących do kręgu cywilizacji zachodniej. Z perspektywy współczesnej antyzachodniej rosyjskiej idei agresywny neokolonializm Zachodu jawi się jako zagrożenie dla stabilności bezpieczeństwa globalnego. W kontekście dynamiki globalnych przemian w pozimnowojennym świecie Rosja postrzega za swoją misję asekurowanie wielobiegunowej koncepcji ładu międzynarodowego, gdzie główne podmioty aktywności stanowią suwerenne państwa (<http://www.novayagazeta.ru/news/1696810.html> 2016).

Rosyjska idea jako przejaw konserwatywności

Rosja i Zachód to dwie przeciwne – zarówno duchowo, jak i geopolitycznie – cywilizacje (<http://kommersant.ru/doc/3013929>, 2016). Silny cywilizacyjny antagonizm stanowi rdzeń antyzachodniej rosyjskiej idei okresu putinowskiego w Rosji. Rosyjska idea zyskuje wartość jako probierz patriotyzmu i statokracji kremlowskiej, co sprzyja konsolidacji poparcia wobec reżimu, jak również umacnia pozycję Rosji jako asertywnego gracza w przestrzeni międzynarodowej, silnie zorientowanego na obronę tradycji, jak również suwerenności oraz prawa narodów i kultur do samostanowienia. Rosyjska idea, jej antyzachodni wymiar, może służyć jako potencjalna kontridea, kontrpropozycja względem zachodnich projektów homogenizacji świata oraz uniwersalistycznego dyktatu liberalnego, który nie uwzględnia różnorodności cywilizacyjnej. Wciąż aktualne myślenie blokowe, odziedziczone po okresie zimnej wojny, determinuje rosyjskie postrzeganie Rosji nie tyle jako antytezy Zachodu, ile wzmacnia komponent tradycyjnego państwocentryzmu rosyjskiego, którego rdzeń stanowi postawa patriotyzmu jako idei jednoczącej władze i naród rosyjski.

Kluczowym dla zrozumienia rosyjskiej idei konserwatywnej, której bijące serce stanowi patriotyzm, jest przemówienie W. Putina do Zgromadzenia Federalnego z 2012 roku. Charakterystyczne dla putinowskiej definicji rosyjskiej idei jest odróżnienie patriotyzmu od nacjonalizmu. Według Putina „dla Rosji, rosyjskiego człowieka, uczucie patriotyzmu, sens narodowej identyfikacji są bardzo istotne – a kraje Europy niestety zanegowały wartość tożsamości narodowej, zaś głównym sensem rosyjskiej samoświadomości narodowej jest wartość patriotyzmu jako idei” (<http://tass.ru/en/politics/868098> 2016). Kwestia rozwoju narodowego, zachowania jedności oraz esencji narodu rosyjskiego dominuje w treści przemówienia z 2012 roku. Odnowa narodowej świadomości, rozwój Rosji jako państwa wielonarodowego współlistnieje z koncepcją nieozdowanej walki o suwerenność i niepodległość Rosji. Według Putina Rosja powinna pozostać Rosją – państwem suwerennym i jednocześnie wpływowym (Putin 2012). Jako taka Rosja nie może zatracić własnej specyfiki kulturowej poddając się wpływom kultury Zachodu. Inną, kluczową kategorią analizowaną w przemówieniu jest odpowiedzialność narodu rosyjskiego jako kolektywu za państwo oraz przyszłe pokolenia. Według Władimira Putina kwestia odpowiedzialności oraz patriotyzmu stanowi podstawę rosyjskiej polityki. Patriotyzm oraz kolektywnie pojmowana narodowość determinują charakter putinowskiej, ekskluzywistycznej rosyjskiej idei.

Równie istotne w kontekście poszukiwań patriotycznych, konserwatywnych źródeł nowej rosyjskiej idei jest odwołanie do

koncepcji patriotyzmu A. Sołżenicyna. W przemówieniu do Zgromadzenia Federalnego z 2012 roku Putin powołuje się na sołżenicynowską interpretację patriotyzmu, zgodnie z którą patriotyzm stanowi organiczne i naturalne uczucie, a społeczeństwo nie jest w stanie przetrwać nie przejawiając narodowej odpowiedzialności, która stanowi podstawę twórczego wysiłku na rzecz budowy silnego i moralnego państwa (Putin 2012). Kwestia „ustrzeżenia”, „zachowania” rosyjskiego narodu jest więc kluczowa dla utrzymania niezależnego charakteru cywilizacji rosyjskiej, której sens konsoliduje militaryzacja świadomości społecznej przy jednoczesnej antagonizacji jakości zachodniej i rosyjskiej (<http://liberte.pl/idea-rosyjska-putinowski/> 2016). Obawa przed utratą specyfiki rosyjskiej, rozpadem wewnętrznym, erozją tradycji oraz moralności stanowi bazę rosyjskiej idei jako ideowego sprzeciwu wobec globalizacji i modernizacji w zachodnim stylu.

Zaburzona po upadku ZSRR moralną równowagę w Rosji jest w stanie przywrócić nowa idea, której źródło stanowi patriotyzm. Zgodnie z retoryką W. Putina to miłość do ojczyzny stanowi jedyne sposobem na przełamanie moralnej obojętności oraz ideologicznej pustki wytrawiającej tożsamość społeczeństwa rosyjskiego. Rosyjski naród doświadcza stanu deficytu specyficznie rosyjskich wartości moralnych oraz duchowych, a tym samym oczekuje na moralną wskazówkę, nową matrycę kreacji sensu. Według Putina jedyną możliwą rosyjską ideą jest idea patriotyzmu, która stanowi gwarant zachowania integralności oraz jedności Rosji, jak również neutralizuje zachodnie próby ingerencji w rosyjskie sprawy wewnętrzne, jak również w rosyjski etos wartości tradycyjnych, moralnych i religijnych.

Patriotyzm jako nowy wymiar rosyjskiej idei

Patriotyzm jako nowa idea rosyjska deklaratorywnie nie jest powiązana z działalnością jakiegokolwiek rosyjskiej partii politycznej, a stanowi wspólną jednoczącą podstawę. Nie ulega wątpliwości, iż Władimir Putin przywrócił patriotyzmowi znaczenie jako głównej busoli moralnej narodu rosyjskiego (<http://tass.ru/politika/2636647> 2016). Jak podkreśla A. Isajew wcześniej w Rosji patriotyzm funkcjonował jako element podporządkowany innym ideom, a Putin jako pierwszy wprowadził patriotyzm jako podstawę całej rosyjskiej polityki (http://www.ng.ru/ideas/2012-12-17/8_rus_idea.html 2016). Patriotyzm został podniesiony do rangi wielkiego, świętego obowiązku Rosjan. Ekspozycji patriotycznych walorów towarzyszy kreacja wizerunku cywilizacji rosyjskiej jako moralnie wyższej wobec demonizowanej, amoralnej jakości zachodniej. Rosja jako państwo realizujące własny kod wartości oraz indywidualną, uwzględniającą rosyjską specyfikę, ścieżkę rozwoju poprzez deprecjację wartości zachodnich i definiowanie ich jako sprzecznych z rosyjskim genotypem kulturowym – rosyjską tradycją, konstytuuje się jako autorytet moralny narodu rosyjskiego. Zgodnie z patriotycznym, antyzachodnim wymiarem rosyjskiej idei ochrona rosyjskiej esencji narodowej, jej specyfiki cywilizacyjnej przed destruktywnym wpływem Zachodu stanowi wiodący obowiązek obywatela Federacji Rosyjskiej, jak również każdego etnicznego Rosjanina przynależącego do cywilizacyjnej jedni tzw. rosyjskiego świata (Menkiszak 2014). Ogłoszenie patriotyzmu jako esencji nowej rosyjskiej idei to jeden z etapów ewolucji rosyjskiej idei w okresie

prezydentury Putina. Rosyjska idea jest konceptem elastycznym, którego części składowe zmieniają się bądź ulegają intensyfikacji adekwatnie do zapotrzebowania ideowego władz rosyjskich. Element patriotyczny rosyjskiej idei jest wykorzystywany do konsolidacji postaw tradycjonalistycznych w społeczeństwie rosyjskim, jak również do wzmocnienia legitymacji państwocentrycznej koncepcji sprawowania władzy, która jest identyfikowana z wartościami rosyjskimi oraz tradycją.

Introdukowanie patriotyzmu jako naczelnego rosyjskiej idei, matrycy sensów, moralnej busoli społeczeństwa, bazowej tradycji rosyjskiej, która jest wszechobecna, dziewiętnastowiecznej rosyjskiej myśli konserwatywnej, stanowi przykład filozoficznego zarządzania państwem w okresie rządów Putina, który przywraca znaczenie i wartość tradycji oraz eksponuje antyzachodni wariant rosyjskiego konserwatywnego w procesie rosyjskiej samoidentyfikacji. Zarządzanie państwem poprzez odwołania do tradycji, unifikującej roli kultury rosyjskiej, filozofii, tożsamości cywilizacyjnej definiowanej jako antyteza mentalności „zgniłego” Zachodu jest zorientowane na kreację wizerunku Rosji jako mocarstwa tradycji oraz wartości konserwatywnych. Rosja jako państwo – idea tradycjonalizmu i wartości kontrmodernizacyjnych – przeciwstawia się zachodniej aspiracji globalnej dominacji Zachodu zarówno w sferze aksjologicznej, jak również politycznej. Nadrzędnym celem globalnej idei rosyjskiej odwołującej się do wartości konserwatywnych jest neutralizacja pozycji Unii Europejskiej jako mocarstwa normatywnego, które dąży do unifikacji heterogenicznego charakteru świata poprzez narzucanie innym uczestnikom stosunków międzynarodowych zasad, wartości oraz standardów praktykowanych i doświadczanych w państwach Zachodu (Gałek, Minkina 2015).

Odwołania do dziedzictwa tradycji rosyjskiego konserwatywnego, ekspozycja supremacji wartości moralnych nad liberalnym pozimnowojennym paradygmatem dominacji geoeconomicznej konsolidują antyzachodni wymiar retoryki Putina. Rosja jako państwo zorientowane na realizację wartości tradycyjnych, duchowych, moralnych jawi się jako anty-Zachód. W perspektywie rosyjskiego ekskluzywizmu rosyjska tożsamość cywilizacyjna jest wyjątkowa. Rosja i rosyjska substancja narodowa jest identyfikowana w kategoriach moralnie wyższej jedni cywilizacyjnej, która realizuje własną misję promocji wartości tradycyjnych w zdegenerowanym przez trend liberalizmu świecie zachodnim (http://www.ng.ru/politics/2012-01-23/1_national.html 2016).

Zorientowana patriotycznie rosyjska idea służy również uzasadnianiu rosyjskiej aktywności międzynarodowej. Rosyjska idea, która jest wykorzystywana do konsolidacji oraz jednoczenia tkanki narodu rosyjskiego determinuje oraz ideowo uzasadnia aktywność międzynarodową Federacji Rosyjskiej, która jest zorientowana na utrzymanie kursu niezależności strategicznej oraz gwarancji nienaruszalności rosyjskich interesów narodowych. Myślenie w kategoriach suwerenności jest charakterystyczne dla państwocentrycznej, patriotycznej idei rosyjskiej wprowadzonej w okresie rządów prezydenckich Putina oraz stanowi narzędzie wpływów w międzynarodowych rozgrywkach (Gałek, Minkina 2015: 134). Suwerenność oraz strategiczna niezależność są komplementarne z koncepcją patriotyzmu jako głównej i jedynej bazy rosyjskiej polityki. Ekspozycja patriotyzmu, społecznej odpowiedzialności za państwo jako moralnego autorytetu służy unifikacji i izolacji tkanki kulturowo-cywilizacyjnej.

zacyjnej Rosji oraz esencji narodu rosyjskiego od dezintegrującego wpływu „gnijącego” Zachodu.

Rosyjska idea, której rdzeń stanowi patriotyzm, uzasadnia prawo do istnienia narodu rosyjskiego jako niezależnej, unikatowej jakości w skali świata. Cywilizacja zachodnia zanegowała patriotyzm jako jednoczącą ideę, a tym samym odrzuciła koncepcję funkcjonowania suwerennych państw o odmiennych tożsamościach kulturowo-cywilizacyjnych. Rosja jako anty-Zachód dąży do zachowania własnej tożsamości, nieskażonej wpływami kultury Zachodu. Okcydentalizacja Rosji, jej modernizacja w stylu zachodnioeuropejskim doprowadziłaby do samodestrukcji unikatowego charakteru tożsamości rosyjskiej. Patriotyzm Putinowskiej retoryki jest więc przede wszystkim zorientowany przeciwko zewnętrznemu wrogowi – Zachodowi. Jako naczelna idea, patriotyzm jawi się jako przejaw uznania historycznego, wyjątkowego przeznaczenia Rosji, które wyraża się w obowiązku zachowania unikatowego profilu aksjologicznego poprzez negację wartości oraz standardów zachodnich jako sprzecznych z rosyjską trajektorią rozwojową oraz zaprogramowaniem kulturowym, determinowanym przez kolektywizm oraz przywiązanie do tradycji. Jednocześnie patriotyzm w wydaniu putinowskim to jednoznaczna, definitywna afirmacja cywilizacyjnej oraz geopolitycznej samoidentyfikacji Rosji i narodu rosyjskiego. Stanowiący rdzeń nowej rosyjskiej idei patriotyzm to przede wszystkim rosyjska niezależność od Zachodu, sprzeciw wobec jednobiegunowego porządku świata, proliferacji unifikujących, pretendujących do miana uniwersalnych wartości i standardów obowiązujących w państwach europejskich (http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/Identity_eng.pdf 2016).

Patriotyzm, jak również autorytet moralny państwa, zakorzeniony w rosyjskiej tradycji i historii Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego jest wykorzystywany jako skuteczne narzędzie w walce z zawiadanymi z Zachodu próbami dezintegracji tożsamości Rosji w wymiarze cywilizacyjno-kulturowym. Idea rosyjska w wydaniu Putinowskim stanowi swoistą fuzję trzech integralnych dla tożsamości rosyjskiej elementów: prawosławia, ekskluzywistycznego patriotyzmu, wielkość Rosji jako odrębnej, specyficznej cywilizacji o tradycyjno-konserwatywnym, zorientowanym na moralność oraz realizację wartości duchowych kodzie kulturowym. Rosyjska specyfika, odmienna od zachodniej orientacja aksjologiczna, różnica w doświadczeniach rozwoju historyczno-politycznego sprzyja utrwalaniu wizerunku Rosji jako cywilizacji, której szansą na niezależne istnienie jest przyjęcie patriotyzmu za unifikującą, izolującą od zgubnych wpływów Zachodu jednoczącą ideę (<http://izvestia.ru/news/603275> 2016). Tendencje ekskluzywistyczne, eksponujące nadrzędną wartość cywilizacji rosyjskiej wpisują się w rozłożone w czasie rosyjskie poszukiwania esencji rosyjskości, które stanowią matrycę kreacji sensów oraz interpretacji otaczającej rzeczywistości identyfikowanej jako „nie-rosyjskiej”, „nie-własnej”. Zgodnie z rosyjską ideą proponowaną przez Putina, jedyną antytezą patriotycznej, zorientowanej na realizację wartości asocjowanych z rosyjskim mesjanizmem i ekskluzywizmem jest Zachód – zagrożenie dla żywotnych interesów Rosji, jak również główny adwersarz ideowy. Podział świata na „my – swoi” i „oni – obcy” stanowi podstawę formułowania rosyjskiej tożsamości w opozycji do wrogiego, „gnijącego” Zachodu, który jest przeciwstawiany rosyjskiemu patriotyzmowi.

Podsumowanie

Nie ulega wątpliwości, że rosyjska, patriotyczna idea stanowi próbę ideowego zagospodarowania pustki ideologicznej po upadku ZSRR. Zapotrzebowanie na centralizującą ideę uwzględniającą specyfikę cywilizacyjną i historyczną Rosji, pragnienie stabilizacji oraz porządku sprawia, iż antyzachodni, patriotyczny wydźwięk rosyjskiej idei jest adresowany nie tylko do świadomości narodu rosyjskiego, lecz również do pogrążonej w moralnym kryzysie, realizującej paradygmat postmodenistyczny Europy. Pytanie o rosyjską tożsamość, jej kondycję, rozwój jest stale obecne w rosyjskim dyskursie, którego podstawę stanowi antagonizm dwóch odmiennie zaprogramowanych cywilizacji – duchowego, tradycyjnego Wschodu i materialistycznego, egoistycznego Zachodu. Patriotyzm jako idea rosyjska jest cechą charakterystyczną retoryki okresu prezydentury Putina. Jako istotny, wkomponowany w rosyjskość element tożsamości narodowej Rosjan patriotyzm jest obecny od początku pierwszej kadencji Putina jako prezydenta Federacji Rosyjskiej. W swoim przemówieniu z 1999 roku pt. „Rosja na styku tysiącleci” Putin wyeksponował główne walory rosyjskiej tożsamości, a tym samym sformułował sens rosyjskiej idei, która zawiera się w patriotyzmie, wierze w wielkość Rosji, etatyzmie oraz solidarności społecznej (Putin 1999).

Mitologizacja rosyjskiej tożsamości narodowej, jak również historycznej przeszłości Rosji komponuje się z czynnikiem patriotycznym oraz odwołaniami do odmiennego doświadczenia historyczno-politycznego Rosji jako antytezy Zachodu. Ów dyskurs cywilizacyjny determinuje antyzachodni, patriotyczny charakter rosyjskiej idei, której fundament stanowi rozróżnienie na dwie odrębne politycznie, moralnie, historycznie i geopolitycznie cywilizacje Wschodu i Zachodu. Według Putina cywilizacyjna tożsamość Rosji opiera się na zachowaniu dominacji rosyjskiej kultury, która jest reprezentowana nie tylko przez etnicznych Rosjan, lecz przez wszystkich utożsamiających się z rosyjskością niezależnie od pochodzenia etnicznego (Putin 2014).

Rosyjska idea jako termin stosowany w celu zdefiniowania specyficznych cech kultury rosyjskiej, duchowej oraz moralnej substancji narodu rosyjskiego, znaczenia rosyjskiej historii oraz unikatowej misji Rosji w uniwersalnej historii ludzkości to kategoria określająca współczesną retorykę Putina. Rosyjska, patriotyczna idea, której podstawę stanowi patriotyzm, duma z rosyjskiej historii, przywiązanie do konserwatywnych, tradycyjnych wartości stanowi nie tylko istotny element samoproblematyzacji rosyjskiej, lecz również jest przejawem niegasnącego, nadmiernego, a wręcz obsesyjnego zainteresowania zagadnieniami rosyjskiej tożsamości, którą – jak podkreśla M. Broda – Putin konsoliduje, wykorzystując archetypowe przeświadczenia dotyczące Rosji i rosyjskości (Broda 2015: 28).

Źródłem finansowania badań i artykułu były środki własne autorki.

Bibliografia

1. Broda M., (2015) *Idea rosyjska jako problem – perspektywa filozoficzna*, „Kultura i wartości” nr 14/2015.
2. Dugin A., (2012) *The Fourth Political Theory*, Moskwa: Eurasian Movement.

3. Feifer G., (2016) *Putin's patriotism Playbook. What Russian nationalism got to do with it ?* <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2016-02-18/putin-s-patriotism-playbook> [12.09.2016].
4. Gałek B., Minkina M., (2015) *Kłamstwo i podstęp we współczesnym świecie*, Warszawa: Wydawnictwo RYTM.
5. Gudkow L., (2016) *Структура и функции российского антиамериканизма: фаза мобилизации 2012–2015 годов*, "Вестник общественного мнения. Данные. Анализ. Дискуссии" nr 3-4(121).
<http://izvestia.ru/news/603275> [9.09.2016].
6. <http://kommersant.ru/doc/3013929> [8.09.2016].
7. <http://liberte.pl/idea-rosyjska-putinowski/> [12.09.2016].
8. <http://tass.ru/en/politics/868098> [6.09.2016].
9. <http://tass.ru/politika/2636647> [15.09.2016].
10. <http://www.levada.ru/2013/06/18/levada-tsentr-glavnym-vragom-rossiyane-schitayut-ssha/> [24.07.2016]
11. http://www.ng.ru/ideas/2012-12-17/8_rus_idea.html [8.09.2016].
12. <http://www.novayagazeta.ru/news/1696810.html> [6.09.2016].
13. <https://www.theguardian.com/world/2015/jul/15/russia-terrorism-ukraine-america-putin> [22.08.2016].
14. https://www.washingtonpost.com/opinions/anne-applebaum-russias-anti-western-ideology-has-global-consequences/2014/03/28/b96fd172-b6a6-11e3-8cc3-d4bf596577eb_story.html?utm_term=.7f15c43bd711 [23.08.2016].
15. Jakuszina O.I., (2013) *Multiculturalism and national idea in Russia*, "Advanced research in Scientific Research" tom 2, nr 1.
16. Janow A., (2015) *Русская идея. От Николая I до Путина*, Moskwa: Nowy Chronograf.
17. Laruelle M., (2001) *Aleksandr Dugin: A Russian Version of European Radical Right?* "Kennan Institute Occasional Papers", nr 294.
18. Lazari A., (1995) *Mentalność rosyjska. Słownik*, Katowice: Śląsk.
19. Likhacheva A., Makarow I., (2014) *National Identity and the future of Russia*, Valdai Discussion Club Report, http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/Identity_eng.pdf [14.09.2016].
20. Menkiszak M., (2014) *Doktryna Putina: Tworzenie koncepcyjnych podstaw rosyjskiej dominacji na obszarze postradzieckim*, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2014-03-27/doktryna-putina-tworzenie-koncepcyjnych-podstaw-rosyjskiej> [7.09.2016].
21. Putin W., (1999) *Россия на рубеже тысячелетий*, http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millennium.html [16.09.2016].
22. Putin W., (2012) *Послание Президента Федеральному Собранию*, <http://kremlin.ru/events/president/news/17118> [17.07.2016].
23. Putin W., (2012) *Россия: национальный вопрос*, http://www.ng.ru/politics/2012-01-23/1_national.html [15.09.2016].
24. Putin W., (2014) *Послание Президента Федеральному Собранию*, <http://kremlin.ru/events/president/news/20603> [12.09.2016].
25. Rodkiewicz W., Rogoża J., (2015) *Potiomkinowski konserwatyzm. Ideologiczne narzędzie Kremla*, „Punkt Widzenia OSW im. Marka Karpią” nr 48.